

Fónod a felkészült újságró álláspontjából vitatkozik: kérdéseket tesz fel, s részben meg is válaszolja azokat, hiszen úgy véli, vannak objektív tényezők, például a színházépület hiánya, a tájolás nehézségei, a gazdasági szempontok, melyek valóban nehezítik a társulat működését. Csakhogy nem mindenre magyarázat a kultúrházak sanyarú helyzete. Mi indokolja a műsorpolitika hiányosságait, a szlovákiai magyar drámával kapcsolatos kötelességek elmulasztását? *„A Matesz a lehető legkevesebbet tesz annak érdekében, hogy a hazai magyar drámairodalom mozgásba lendüljön, színpadi nyilvánosság révén küzdőtérhez jusson. Ha kell: bukása árán is!”* Majd miután többszörösen körbejárja a korszerűség jelentéstartalmát, és hangsúlyozza, hogy az irodalom már leszámolt a sematizmussal, így a színháznak is kötelessége, hogy megújuljon – *„együtt alkotója legyen annak a holnapnak, mely a legmerészebb emberi elképzelésekből próbál összeállni”* –, feltesz két kérdést:

1. Mit értenek korszerű színház alatt? S a Matesz hogyan teljesíti ezeket a követelményeket?

2. A csehszlovákiai magyar drámaírás és színházkultúra szempontjából mit tartanak a legfontosabbnak?

Mit jelent ma, 2016-ban a színház az alkotóknak, s mit jelent a közösségnek?

(Képtár) (Képtár)

Egy ankét margójára

Szlovákiai magyar színháztörténetünk egyik legnagyobb elméleti „párbaja” egy 1969 februárjától májusig megjelent cikksorozathoz fűződik. A vitaindító írás 1969. február 9-én látott napvilágot a Vasárnapi Új Szóban A korszerűség parancsa címmel, szerzője Fónod Zoltán. Az írás alapja, hogy a *„a színház – a legjobb szándéka ellenére is – kissé lemondott arról, hogy mai korszerű színház legyen”*. Ezt az állítást pedig az írás születése pillanatában egyetlen cseh-

„A cél az lehetne, hogy a Matesz ne legyen csak a kompromisszumok színháza, hanem a nehéz helyzetben kompromisszumokat is kövö, de művészi és társadalmi funkciója érvényesítésének fő vonulatában többet akaró színház” – írja Gály Iván a vitázóiban.

Vajon negyvenhét év után még mindig kényszerpályákon mozog a színházunk? Vagy már megszokás, hogy ez itt ilyen? A kompromisszum mint túlélési lehetőség a mi ars poeticánk? Ez a színházi hagyományunk? Törvény e, hogy ha születik valami, az elmarad.

Fónod vitaindító írására három hónap alatt tizenkét reflexió született. S bár Gály Iván az ankétzáróban úgy fogalmazott, hogy *„a felvetett probléma társadalmi jelentősége összehasonlíthatatlanul nagyobb érdeklődést érdemelt volna”*, én úgy gondolom, színháztörténeti jelentőségű volt ez a kísérlet. Még akkor is, ha egyet kell értenem Gályval abban, hogy érthetetlen, miért nem vették fel a kesztyűt azok, akik a feltett kérdésekre hiteles és szakmailag felkészült válaszokat tudtak volna adni. Miért nem szóltak meg az ügyben Beke Sándor, miért nem érezték fontosnak, hogy feltehetőleg

abban, hogy érthetetlen, miért nem vették fel a kesztyűt azok, akik a feltett kérdésekre hiteles és szakmailag felkészült válaszokat tudtak volna adni. Miért nem szólalt meg az ügyben Beke Sándor, miért nem érezték fontosnak, hogy reflektálnak a dramaturgok és a színházkritikusok, holott alig volt írás, amely ne feszegette volna a dramaturgia s a színikritika problémakörét.

Negyvenhét év távlatából nehéz megmondani, jogos volt-e 1969-ben az elvárás, hogy egy színházról szóló kérdésfelvetés hosszú párbeszédet, vitát és valós megoldásokat eredményezhetne.

Sajnos 2016-ban ez az elvárás már fel sem merülhet bennünk: tizenkét írástudó, aki színházról (is) gondolkodna, s azt meg is osztaná az olvasókkal – azt hiszem, nagy reményekre adna okot, s szellemi hadseregként tarthatnánk őket számon...

Kétségtelen, hogy az 1969-es anket legfőbb érdeme az volt, hogy a sajtóban előkészítette a Kassai Thália Színpad megalakulását, hiszen a válaszadók többsége kiemelte: a Matesz egy társulattal nem tudja kielégíteni a felvidéki közönség igényeit; a minőségromláshoz nagyban hozzájárul az is, hogy a társulat állandóan úton van, s nincs lehetőség a felkészülésre, sem a szakmai fejlődésre. Tehát A korszerűség parancsa cikksorozat bizonyítékul szolgál a második magyar színtársulat létrehozásának igényére. S bár a színházalapításhoz elsősorban politikai hátszél és támogatók kellett, fontos volt a közösség felkutatása, a gondolat népszerűsítése, már csak a későbbi aláírás-

napvilágot a Vasárnapi Uj Szoban A korszerűség parancsa címmel, melyben az írás alapja, hogy a „a színház – a legjobb szándéka ellenére is – kissé lemondott arról, hogy mai korszerű színház legyen”. Ezt az állítást pedig az írás születése pillanatában egyetlen cseh-szlovákiai magyar nyelvű professzionális színház, a Magyar Területi Színház körül kialakult válsághelyzetre – azon belül a közönség érdeklődésének visszaesésére – alapozza.

gyűjtés szempontjából is, melyre a gombaszögi fesztiválon került sor a nyár folyamán. Mai megfogalmazással élve: ez a sajtókampány jó marketingfogásnak bizonyult a Thália-termékbemutató előtt. Azt pedig nem kell ragoznom, hogy a Thália Színpad megalakulásával 1969 novemberében új fejezet kezdődött a szlovákiai magyar színház történetében.

A korszerűség parancsa sorozatnak azonban van néhány további – elméleti – haszna is. A maga publicisztikai jellegével ugyan, de rámutatott arra, hogy a színházról folyó párbeszédnek bizony helye és jelentősége van a szlovákiai magyar közéletben. Még akkor is, ha ennek nincs igazán hagyománya a szlovákiai magyar színházi világban. Akkor is, ha két külön szekértáborba kerültek azok, akik a színházat csinálják, s azok, akik beszélnek, írnak, gondolkodnak róla. Mondanom sem kell, a két tábor nincs éppen barátságos viszonyban.

A tizenegy gondolatmenet, valamint Gály Iván vitazáró összegzése pontosan leképezi azokat a témákat, melyek köré felépült a színházi gondolkodásunk, s melyen tulajdonképpen nem sokat változtunk 1969 óta.

Melyek is ezek a problémák? A teljesség igénye nélkül, hadd emeljem ki a legfontosabbakat:

A darabválasztás – a dramaturgia fogyatékosai, az ötletszerű évadtervezés, a koncepció és az arculat hiánya, mely elsősorban a heterogén közönségigény következménye. A korszerű kontra népszerű problémakör – azaz a kockázatvállalás lehetetlensége, mert a gazdasági mutatókat tartani kell.

A szlovákiai magyar dráma mellőzöttsége – csak margóra jegyezném meg, hogy a Matesz első 17 évében átlagban minden második évadra jutott egy szlovákiai magyar bemutató. Tény, hogy ugyanazokat a szerzőket vették elő, s az is, hogy ez a szemlélet Fellegi István távozásával kissé hátrébe szorult.

A színház technikai problémái – a saját épület hiánya, a kultúrházak technikai hiányosságai, a tájolás nehézségei.

A színházkritika hiánya – illetve esetlegessége.

A színésznevelés, utánpótlás problémája – a végzett színészek nem szerződnek vissza a színházhoz.

Izgalmas elemzés tárgya lehetne az a viszonyrendszer, az a háló, melyet a megszólalók hangneméből, érveiből, ennyi év távlatából

is átszivárgó motivációikból felvázolhatnánk. Ilyen például a Konrád József kontra Fellegi István vita, amely nagyon sok mindent elárul a Matesz első évtizedeinek erőviszonyairól. A színház történeti elmélyülés helyett azonban jelen pillanatban égetőbbnek tartom azt a kérdést, hogy negyvenhét év alatt színházkultúránk miért nem tudott megújulni, miért nem tudtuk megoldani, kezelni a helyzeteket, urambocsá, miért nem tudtunk változtatni rajta. Ha összevetem a fent említett néhány problémát az elmúlt évtized színházi nyilatkozataival, kritikáival, vitáival, félelmetes hasonlóságot tapasztalok. Pedig az anketot követően megalakult a Thália Színpad (majd 1990-ben önállósodott is). Részletekben – s kisebb-nagyobb generációs ugrásokkal – ugyan, de a színész-képzés problémája is megoldódni látszott. Húsz évvel később jött egy politikai fordulat, nevezük rendszerváltásnak, és megváltozott a gazdasági-támogatási rendszer. Színházainknak jó ideje saját épülete van (stúdiószínpaddal). És sorolhatnám a változás látszatát keltő eseményeket.

Akkor miért kísértenek bennünket még mindig ezek a kérdések? Miért

tűnik úgy, hogy egy zárt színházi rezervátumban – a külvilág történéseitől függetlenül – ugyanazokkal a gumicsont-problémákkal játszunk? Néhány széklet ugyan újra kellett kárpitózni, mert megkopott, de nem változott a díszlet, ahogy a színház-hatalom viszonyrendszer is csak retorikájában módosult.

A korszerűség parancsa – azt gondolom, ma már korszerűtlen kifejezés. A 21. század véleletekig felgyorsult ritmusa felülírja a színházak ebbéli szándékát. (Vagy legalábbis a struktúra és a működési mechanizmusok teljes megváltoztatását követeli.) A népszerűség parancsa azonban tetten érhető. A gazdasági kérdések felülírják s derékba török a művészeti ambíciókat. De ez már szinte közhely.

A közönségigények ugyanolyan differenciáltak, mint régen, vagy ahogy Konrád József fogalmazta meg: „nézőink színházi igénye még mindig diametrálisan eltérő egy viszonylag kicsi, de a hangadás tekintetében nagyobb lehetőségekkel rendelkező csoport igényétől”.

A szlovákiai magyar dráma kérdésével kapcsolatban sem igazán lépünk túl a „nincs – de van – még sincs – mégis van” szócsatákon. Az új generáció kérdése is kérdéses.

a mi ars poeticánk? Ez a színházi hagyományunk? Törvény-e, hogy ha születik izgalmas, szakmailag előremutató előadás, azt le kell venni nyolc előadás után?

Szeretném leszögezni, nem konstatok vészharangot. Azt sem gondolom, hogy rettenetes nagy válságban lennénk, nem vagyunk nagyobb veszélyben, mint eddig bármikor. A kíváncsiság hajt, s megismerés vágya, hogy lehet-e másképp, van-e más út? Vagy ez a kijelölt keret a mozgásterünk? A lehetőség és a feladat?

Szükség van-e színházra? – kérdezte Anatolij Vasziljev a színházi világnap 2016-os üzenetében. Ezt kérdezem én is, csak regionálisan leszükkitem a kérdést: szüksége van a szlovákiai magyarságnak színházaira? Mit jelent ma, 2016-ban a színház nekünk, alkotóknak, s mit jelent a közönségnek? Idézzék az 1969-es anketot: a szlovákiai magyar színházkultúra és drámaírás szempontjából mit tartanak (tartunk) a legfontosabb szempontnak, lehetőségnek és akadálnak? Vagy ha nagyon patetikus akarnék lenni, kérdezhetném így is: Quo vadis, domine?

Idén kétszáz éves a felvidéki magyar színjátszás. Az idei évben egybeesett húsvétvasárnap és a színházi világnap. Vasziljev azt írja: „színház mindig volt, és örökké lesz”. Mindörökké?

Varga Emese

A szerző a Komáromi Jókai Színház dramaturgia

A mellékletet szerkeszti: Lakatos Krisztina. Telefon: 02/59233 427. E-mail: szalon@uj szo.com. Levélcím: Szalon, Lazaretská 12, 814 64 Bratislava 1.